

Szómíves is a kiváló agyamíves

Németh János: Gyökerek. Gondolatok családról, mesterségről, művészetről

Az ismert kerámiaművész könyve elején szól arról, hogy két nagybátyja, a Lajos és a Gábor ugyancsak az agyagiparban dolgozott. Akkor tehát joggal állítható, hogy a család kutyabőre az agyag volt. Az égetett agyag - a terrakotta - nemesurai voltak. A nagyapja, az apja, nagybátyjaival egyetemben. De a szerző mostantól a szó, a kifejezés kutyabőrét is megszerezte. Ráadásul ama ritka szerzet, aki „próféta” tudott lenni. Erről nem csak remekművei, de díszes oklevelek is tanúskodnak, a saját szűkebb (zalaegerszegi) és tágabb (zalai) hazájában is.

A szó kutyabőröse? Igen. Nemes szövegben, mondhatnók külön-mázás, magas fényű szövegben tárja olvasói, egyszersmind művei képmásának szemléltői elé élet-történetét. Emberi és művészi élettörténetét. A gyermeki rácsodálkozástól a nagyapja, s apja kályhamívességére, a fátyolos gramofonzene Becsali-hegyi hallgatásától az első főiskolás tipegésig, az első önmaga-alkotás életre korongozásáig, s addig, hogy 1971-ben agyagmázás domborművének adtak különös életet a zalaegerszegi fedett uszoda hullámai a nyugati napfényözönben.

Ez a testes és igényes kötet ennek az emberi-művészeti ívnek a nyomon követésében segíti olvasóját nem csak a szerző vallomásos életírásával, hanem 87 fekete-fehér és 49 színes műtárgyképpel is. A szöveg és a képanyag együttesen állítja elének a szerzőt, aki a végén okkal mondja: ez vagyok én!

Ki is ez az „én”?

Olyan név, amelyből több százezer magyar él határainkon belül és túl. Olyan név, amely az egyetlen, eltéveszthetetlen, összekeverhetetlen a maga műfajában.

Németh János.

A főiskolán Gábor István tanítványa. Ma Gábor István-díjas.

Az eddig vezető életív olvasható-szemlélhető a két kemény táblás borító között. Ahogyan az őserő valódi művészt korongozott ki magából. Lássuk hát!

Arra többször utal, hogy valószínűleg nem is válhatott mássá mint kerámikussá. Nagy tiszteletű nagyapja, - az akkori, vagyis a mai Horvátországot, Szlovákiát, a fél Romániát és egy csipetnyi Ausztriát is határai között tudó Magyarország - ezredévi országos kiállításán kitüntetett Németh Gábor „ dísz- és kályhakészítő mester” volt. Tőle tanulta meg műhelybeli csetlései-botlásai idején, hogy a művészethez a mester-ségen keresztül vezet az út. „Megismerni az anyagot, törvényeit, és ha már birtokunkban van és *társunk a tudás*, akkor kezdhetjük el mondatainkat az anyag nyelvén megformálni. Ezt én már nagyapám munkájából megérezhettem, aki oly *szere-tettel* dolgozott és sürgölődött agyag munkái között.” - olvassuk önéletírásában.

Az akkori Úri, a későbbi gr. Apponyi Albert utcai, a mai Mártírok útján lévő műhely és lakóház együttese nem csak a család éltető kerete volt, hanem a fiúcska érdeklődésének kiterelvényezője is. Fokozatosan érzett rá az agyag ízére - szó szerint is. Úgy rágta, akár a csokoládét.

Azon aztán csupán elámulni lehet, honnan tudhatta úgy 1900 táján egy zalaegerszegi kályhás mester, hogy milyen a horvát bedegovcsinai, milyen munkát ad a csonkahegyháti, a teskándi meg a helybéli, Úri utcai agyag. A kisfiú már eme tudások bűvkörében nevelkedett föl, s megbűvölve nézte, hogyan bűvik elő a tűzforró - 1000 fok közeli - kemencéből a csillogó-villogó mázas szemes kályhacsempe vagy éppen az égetettföld-színű virágcserep.

Azt is megleste, majd suttyomban kitapasztalta, hogyan kell rugdalni a korongozó gépezetet. Nagyon hasznos volt ez, amikor a helyi gimnáziumbeli érettségi után beállt inasnak, helyesebben mondva átképzőnek egykori - államosított - üzemükbe. Így lett szakmunkás a nemrég még tulajdonos apa és Gábor bátyja mellett, Így öntötte ki a népi demokratikus rendszer az elvakult államosítás fürdővizével együtt a rendkívüli értékű gyereket is. Pedig ezt az agyagbirodalmat tehetségével, izmos keze-lába munkájával alkotta meg két Németh-nemzedék, s folytatta már a harmadik.

A főiskolán. Ahová bejutni „osztályidegen” gimnazistaként csekély esélye volt. Ám *szakmunkásként* már tárt kapukra talált. Így került Gábor István, s főként Borsos Miklós keze alá.

„Mint már említettem, teljesen autodidakta voltam, csak könyvekből nézegettem a műveket, próbálkoztam portrékkal, egyebekkel. Valamelyik római császár fejét kellett lerajzolni gipszről, és egy részletet megmintázni Michelangelo Dávidjáról... csak kínlódtam, de elkészült, s különösen a Dávid-fej részlete jó erőteljesre sikerült.” - emlékszik vissza a fölvételi vizsgára, amely szerencsés belépő volt a főiskolára.

Az akkor már Kossuth-díjas Borsos Miklóstól kapta az első műbírálatot. A golya épp egy Tizian-fejet mintázott meg. A véletlenül az asztalon hagyott munkát alaposan megnézte a mester, s tetszett neki, hogy Németh hallgatónak nem „kapirgált”, hanem vésett negatív és pozitív formákkal alakította ki az arcot. „Mindig méltányoltak a munkáimban valami nyers erőt, ami a fazekas mesterséghez kötődik. Olyan anyagszerűek voltak a munkáim, hogy Borsos Miklós azt mondta, ezeknek szaguk van.” A hasonlóképp nagy tekintélyű Gábor István, a kerámia tanszék vezetője nagyra értékelte a művészpálánta korongozó tudását. „Úgy próbált irányítani bennünket, hogy megéljünk majd a mesterségünkben.” - így a mai könyv szövege. A stílszerűség okán is mondhatjuk: plasztikusan jelzi a tanítvány-mester viszonyt az ő esetükben, hogy ez utóbbi halála után a hagyatékából szép könyveket kapott, a Magyar Iparművészet néhány régi számát és sok kerámiamázatot. Alighanem ez volt Németh János első művészeti díja.

A főiskolai évek végén megkapta élete első írásos műbírálata László Gyula régész-professzor tollából. Vizsgamunkájának értékelése:

„...csak örvideni tudok, hogy Németh János egyike azoknak, akik nem mintába gyúrt agyagot égetnek ki, hanem hengerekből-hurkákból építve szobraikat az agyag természetét jobban, tisztábban követik amazoknál. Tanára és mestere szerint Németh János a legjobb úton van arrafelé, hogy ezt a nemes építésmódot kiaknázza. Ennyit a mívessegről... A bemutatott mázas tarrakottákból üde hangulat árad... az első pillantásra népmesei légkört teremt... Nagy lovának esetlen bája megkapó, lovasának peckes magakelletése mosolyra indít.

De itt is meg szeretném jegyezni, hogy a szobor méreteit szinte egymástól függetlenül alakította." - olvasható a diplomamunkákat elbíráló tanulmányban, amely több, a bíráló által észrevételezett fogyatékoságot is felsorakoztat. Ám az az eddigiekből is kitűnik, hogy főiskolás éveinek végére kialakult Németh János alapvető építkezési, alakmegmintázási módszere. Az a jellegzetesség, amely ma is félreérthetetlenül megkülönbözteti munkáit kerámikus társainak alkotásaitól. De idézünk még néhány mondatot a diplomamunkákat - a toporzékoló lovon ülő délceg huszárt, a kecskefejes falikutat, s a tányérokat - értékelő-elemző- elbíráló sorokból.

„...nyilván olyan elképzelések uralkodnak Németh János terveiben, hogy hasonlatost alkot ahhoz, amit Kodály Zoltán a magyar népdallal tett... Törekvése rokon azzal, amit legnagyobbjaink érleltek magukban. Természetesen ő még a hétfői vagy keddi frissességnél tart...”

A mai olvasónak pedig az a rokonszenves, hogy öntudatos magabiztossággal idézi fel az 1958-ban kelt professzori véleményt. Amelyből nem felejtí ki az intelmeket sem: „Sokat, nagyon sokat kell rajzolni, gondosan megmunkált tanulmányt és sebes, kapásból odavetett vázlatot egyaránt. Sok jó és rossz rajzot kell csinálnia, ezrével. Higgye el, megéri, sőt higgye el, kötelessége ez magával szemben... Igénye magával szemben igen magas, s éppen ezért olyan útra lépett, amelyen nem csak a tehetség, hanem igen sok megfigyelés, munka, siker és sikertelenség viheti előre. Nem főiskolás mértékkel mértem, ...hanem életkorától függetlenül”.

A végzős kerámikus tarisznyájában remek hamuban sült pogácsa az, amelyből, úgy tűnik, ma is le-letör egy-egy darabkát. Igen, keramikusról van szó, mert - olvasható a könyvben, - aki oklevelet kap, még nem művész. Lett-e belőle az?

Minthogy az ő segítségével tudjuk nyomon követni szinte napra-nap életének további alakulását, hamar megelhetjük a kérdésre a választ.

Még előbb két rávezető mondat: a művészek mindig is a pénzes hatalom megrendelését teljesítették az egyiptomiaktól, Michelangelótól napjainkig. A nagyok az ilyen nemszeretem munkákból is remekműveket alkottak. Még kifelé álló szekérrudas főiskolás volt Németh János, amikor Borsos Miklós szól, hogy találjon ki valamit a Magyar Tanácsköztársaság soros évfordulójára. „Egyszer aztán eszembe jutott a gall kakas, de jó lenne megkorongozni. Talán eléggé allegórikus, mégsem tematikus.” - működött a művészpalántában amolyan göcseji paraszti góbéság. Agyagcsövekben, kúpokban gondolkoztam... összeraktam belőlük egy kb. nyolcvan centiméter magas, feszülő nyakú, rikoltó kakast. A nyakát elfordítottam, ettől nagy belső feszültséget kapott a kerámiaszobor, étellel telítődött... Elérkezett a pillanat! Jött Borsos mester, megforgatta az állványon a kakast. Mondtam, rá akarom írni a talpazatra: 1919-1959. Rám nézett és azt mondta: Tudja mit? Ne írjon rá semmit. Így a kerámiát más munkáimmal együtt még kiállították a Múcsarnokban. Később pedig megvásárolta az Iparművészeti Múzeum. Ez a munkám a kiindulópont, amely minden későbbi művem meghatározója lett.” Életút kijelölő meghatározás!

Ez a bekezdés, főként annak utolsó mondata kellő fogódzó az olvasó kezében.

Az ifjú kerámikus a hamuban sült pogácsával hazajött Zalaegerszegre. Az okát is megmondta: itt sokan élnek, akik köszönnek neki, ugyanígy sokaknak tud ő is köszöni. Itthon van. Az édesapja egykori üzemének műszaki vezetőjeként irányított, s Gábor bátyján kívül az egykori segítők, a gyerekkori pajtások is ott dolgoztak.

Ebből az üzemből nőtt ki a ma tőzsdén szereplő Zalakerámia. Itt készült az *első faliképe* a balatonföldvári iskola falára, kerültek ki a keze alól *első kiállításának* darabjai 1961-ben, *itthon*, a Göcseji Múzeumban.

„...nekem kivirágzott a lelkem... Németh János a korong mestere és művésze.” - szólt László Gyula, a végzős diplomamunkáját elbíráló ítésez, az 1961. április 30-án a kiállítást megnyitva.

Kölcsönös szerencséjükre egymásra találtak a cégnél akkor mázkészítőként „kotyvasztó”, a mai kiváló grafikus, az albertirsai Miklósovits Lászlóval. Neki újságotta el friss ötletét: ha geometrikus és korongolt formákból lehet kerámiaszobrot készíteni, akkor miért ne lehetne dombormű ezek fél metszeteiből?! Így születet meg kályhacsempe méretben a *János Vitéz*, a *Sárkányölő*, a *Filozófusok*, a *Don Quijote*. Az ötlet azért fontos, mert ez a másik, Németh Jánosra jellemző eljárás.

Íme, itt áll előttünk szinte teljes fegyverzetben az egykori agyagrágó kisfiúból művészé érett Németh János, akár a Zeusz fejéből kipattanó Pallasz Athéné.

„ Szívesen nyitom meg” - bólíntott a fölkérésre végigjárva a Műcsarnok termeit 1979-ben az egykori mester, aki szinte kikényszerítette a gall kakas-ötletet, vagyis Borsos Miklós. Ott szorongott a látogatók között 1976-ban Gádor István, László Gyula is. Ekkor már fölfigyelt a Németh János alkotásokra az országos kritika, a művészeti élet is. Igaz, hogy volt, aki az utolsó fazekasnak nevezte, más - a Mozgó Világ mai főszerkesztője - azt kifogásolta, miért épít a népművészetre, hiszen az már nem korszerű. Mit válaszolt erre Németh János? „Tudtam már, ez az én világom.”

Ebben a világban meglepően sokan érezték magukat otthon: Somogyi József szobrászművész, Keresztury Dezső költő-akadémikus, Engelsz József tűzzománc-művész, Amerigo Tot olasz szobrász, Sinkovits Imre színművész, Mezei András költő, Tarbay Ede költő, műfordító, dramaturg, Sinoros Szabó Gábor építész, Juhász Ferenc költő, Béres Ferenc népdalénekes, Kostyál László művészettörténész - műfajuk legkiválóbbjai. Szokássá vált, ha a politikai, az állami élet legmagasabb rangú emberei látogattak Zalába, a megyei vezetők kíséretében föltétlenül fölkeresték Németh János Munkácsy-és SzOT-díjas, Érdemes Művész páterdombi műtermét.

Azt a műtermet, amelyből a világ minden tájára kerültek ki alkotások Canberrától Finnorszáig. Életének meghatározó élménye volt, s az ma is, hogy lehetősége volt Olaszországban mindannak megcsodálása, amiről a főiskolán tanult. Ugyanis az ő alkotásait is megcsodálhatták a különféle kerámia biennálék látogatói.

Ráadásul az ötvös-és aranyművességet kitanult Tímea lányuk egy olasz fiú felesége lett - ma már Svájcban él a kis család. Így aztán Németh János és kedves, őt mindenben értően segítő felesége, Marika Szicília és Zürich között ingázik, ha családi látogatásra indul, s mindenütt otthagyja a kezenyomát. Az már csak természetes, hogy a Mura-vidék szellemi központjának számító Lendván, a Hadik kastélyban lévő galéria és múzeum által rendezett nemzetközi alkotótáborok gyakori résztvője. Szeptember elején azért jött haza, hogy legyen némi ideje becsomagolni azt a 35 alkotást, amelyet a Lenti Napok keretében megnyílt kiállításán láthattak az érdeklődők szeptember 15-től. Ebben segített neki Tamás fia, az apja mesterségét folytató keramikus, az Ady-iskola oktatója.

Az eddigiekben méltatott könyv külön fejezetben adja közre azon írások válogatását, amelyekből pontosan kirajzolódik *a művész* életpályája.

A zárzó szerzője a Göcseji Múzeum igazgató helyettese, Kostyál László művészettörténész, aki természetes módon használja szakmája műszavait.

Így érkezünk el a kötet szerkesztéséhez. Az előző mondatból talán már ki is derült, hogy hiányolható az alapos olvasószervezői odafigyelés - már ha közönségkönyvet akartak közreadni a szerkesztők: Megyeri Anna muzeológus, a Göcseji Múzeum munkatársa, Zóka Gyula (a gazdag színeskép-együttes alkotója) és Vucskó János, mindketten a TVF Stúdió Kft-től. Akkor talán nem maradnak benne olyan apró sutaságok sem, hogy „A nyári művésztelepeket Pécsen töltöttük.”

Az alkotásokat bemutató többi képet Cservenka György, Kresz Albert és Schlemmer Tamás készítette.

A 160 oldalas, az A/4 méretnél valamivel kisebb kötetet gonddal és igényességei tervezték meg. Ismereteink szerint nem Németh János közreműködése nélkül. Helytörténeti munka, egy művész önvallomása, a XX. század közepe-vege képzőművészeti életének olvasmányos megjelenítése agyagközeiből - mindez egy kötetben.

A kötet összefoglalóját Ádász Orsolya jóvoltából angol és Zsigmond Edit fordításában német nyelven is elolvashatjuk. Végezetül köztéri és középületekben elhelyezett műveinek, csoportos és egyéni kiállításainak, díjainak és kitüntetéseinek felsorolása, a róla megjelent irodalom jegyzéke további eligazítást nyújt a máris gazdag életműről. (Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága., 2002.)

Ferencz Győző

NÉMETH JÁNOS

GYÖKEREK

Gondolatok családról, mesterségről, művészetről